

Živá a neživá příroda IV

**Charakteristika jednotlivých užitkových
skupin organismů**

Přednáška č. 8

Polní plodiny

Ing. Helena Jedličková Ph.D.

Mgr. Hiklová Ivana

Obsah:

- Úvod
- Základní charakteristika
- Rozdělení polních plodin
- Charakteristika a zástupci:
 - obilniny
 - luskoviny
 - olejniny
 - okopaniny
 - přadné rostliny
 - pícniny

Biotop Pole

Charakteristika biotopu pole viz přednáška č. 3 – Biotopy ČR

Na území ČR rozlišuje 4 hlavní zemědělské výrobní oblasti:

- 1. Kukuřičná** – roviny, kolem 200 m n.m., černozemě
- 2. Řepařská** – roviny až mírně zvlněný terén, do 350 m n.m., hnedozemě
- 3. Bramborářská** – vrchoviny až pahorkatiny do 600 m n.m., hnědé půdy
- 4. Oblast horského hospodářství** – horské oblasti nad 600 m n.m., podzolové půdy

Faktory ovlivňující výběr oblasti pro polnohospodářskou výrobu: nadmořská výška, průměrná teplota a roční srážky, půdní typy a druhy ad.

Rostlinná produkce

Pojem „**Rostlinná výroba**“ – můžeme posuzovat z několika hledisek:

1. odvětví zemědělství zaměřené na pěstování kulturních rostlin
2. nauka o kulturních rostlinách – studuje vztahy mezi rostlinou a prostředím
3. vědní obor, zabývající se vlastnostmi rostlin a jejich požadavky.

V moderním pojetí se pojem „**výroba**“ nahrazuje termínem „**produkce**“ (je bližší biologickému charakteru dějů probíhajících v rostlinách i jejich výsledku (produkce)).

Rostlinná produkce – základ moderní vědy o pěstování rostlin a je založena na souladu vnitřních (vlastností rostlin) a vnějších (podmínky prostředí – půda, počasí atd.) jevů.

Základní rozdělení polních plodin

dle Zimolky (2000)

Rozdělení podle povahy poskytovaných produktů:

1. **Obilniny** – produktem jsou obilky a sláma
2. **Luskoviny** – suchá semena a zelené krmení a hnojení
3. **Olejniny** – semena s vysokým obsahem tuku
4. **Přadné rostliny** – rostlinná vlákna
5. **Okopaniny** – dužnaté bulvy, hlízy a dužnaté nadzemní orgány
6. **Pícniny** – travní porosty
7. Kořeninové rostliny
8. Aromatické rostliny
9. Léčivé rostliny
10. Zahradní plodiny
11. Okrasné rostliny

Obilniny

- Zaujímají v rostlinné produkci hlavní skupinu plodin zastoupenou na orné půdě víc jak 50% podílem.
- Zahrnují 1/3 z celkového počtu 20-25 druhů kulturních rostlin
- Patří do čeledí trav, zakořeňují mělce.
- Rostlina - **obilí** má dlouhé duté **stéblo** s **kolénky**
- Květy jsou obaleny **pluchou** a **pluškou** jsou sestaveny v **klas**. Někdy jsou pluchy prodlouženy v dlouhé pružné osiny.
- **Plodem je obilka** jsou uložena v **klasech**
- Patří k jednoletým plodinám jarní a ozimé formy.
- Rostliny dlouhého dne.

Obilniny – vlastní rostliny – porosty

Obiloviny – jsou hlavním produktem obilnin (obilí)

Význam obilnin

- **Hlavní postavení ve výživě člověka i hospodářských zvířat.**
- Hlavním produktem jsou **obilky** - představují hlavně energetickou složku – bílkoviny a glycidy.
- Zrna – významná suroviny pro **zpracovatelský průmysl** (mlýny, pekárny, sladovny, pivovary ad.)
- Ke **krmení zvířat** slouží i celé rostliny (zelené, sušené, silážované)
- Vedlejší produkt – **sláma** – podestýlka pod dobytek, může se zaorávat a přispívat tak zúrodnování půdy (hnojení).

Pšenice obecná (*Triticum aestivum*)

Hospodářské využití:

krmení hospodářských
zvířat

potravinářský průmysl:

obilnina, mouka, škrob,
základ nápojů,

materiál - alkohol

Žito seté (*Secale cereale*)

Hospodářské využití:

krmení hospodářských
zvířat

potravinářský průmysl:

obilnina

základ nápojů

farmaceutický průmysl

hostitel námele

Ječmen setý (*Hordeum vulgare*)

Hospodářské využití:

krmení hospodářských zvířat
potravinářský průmysl:

obilnina

základ nápojů

Oves setý (*Avena nuda*)

Hospodářské využití:

krmení hospodářských zvířat
potravinářský průmysl:
obilnina

Kukuřice setá (*Zea mays*)

Hospodářské využití:

krmení hospodářských
zvířat

potravinářský průmysl:

škrob

základ nápojů

tuky, oleje, semeno

materiál - lipidy

okrasná rostlina

materiál - vlákno

palivo - alkohol

přísada - sladidlo

Proso seté

(Panicum miliaceum)

Hospodářské využití:
krmení hospodářských
zvířat
zelené hnojení
potravinářský průmysl:
obilnina

Rýže setá (*Oryza sativa*)

Hospodářské využití:
krmení hospodářských
zvířat

potravinářský průmysl:

obilnina

škrob

základ nápojů

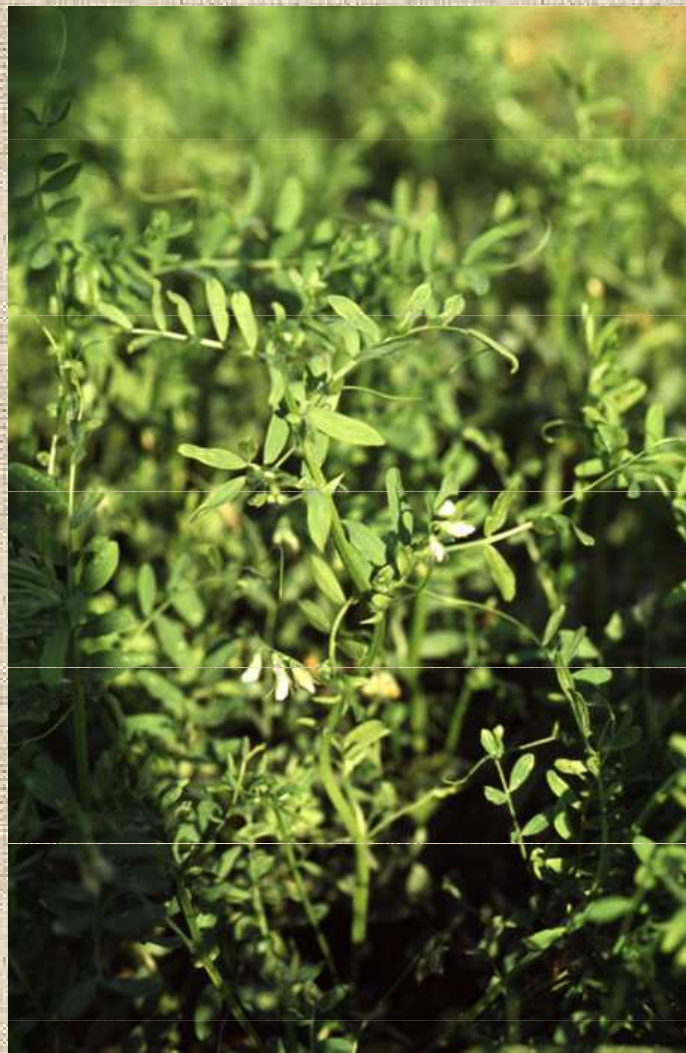
Luskoviny

- Luskoviny jsou důležitou skupinou polních plodin.
- Patří do čeledi bobovité – **jsou schopny vázat vzdušný dusík.**
- Plodem je **lusk.**
- **Semena obsahují nejvyšší podíl bílkovin ze všech kulturních rostlin.**
- Některé z nich (sója, podzemnice olejná ad.) obsahují vysoký podíl tuku a jsou využívány jako olejniny.
- V ČR jsou pěstovány především pro krmné účely a v menší míře jako potravina.

Agronomický význam luskovin

- Příznivě ovlivňují půdní úrodnost a proto se řadí k nelepším předplodinám.
- Prostřednictvím symbiózy s hlízkovitými bakteriemi jsou schopny vázat vzdušný N
- Mohutný hluboko sahající kořenový systém přispívá ke zlepšování půdní struktury.
- Svým bohatým olistěním zastiňují půdu a významně potlačují výskyt světlomilných plevelů

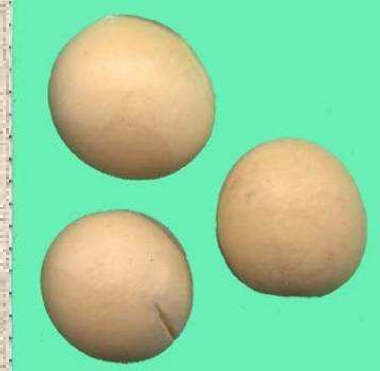
Čočka jedlá (*Lens culinaris*)

Hospodářské využití:
potravinářský průmysl:
zelenina, luštěnina
rekultivační plodina - půdní zlepšovatel

Sója luštinatá (*Glycine max*)

Photo Henriette Kress
<http://www.ibiblio.org/herbmed>

Hospodářské využití:

přísada - koření
krmení hospodářských
zvířat

potravinářský průmysl:

škrob

luštěnina

rekultivační plodina-

půdní zlepšovatel

materiál - olej

Olejniný

- **Olejniný jsou rostlinné druhy syntetizující v plodech a semenech a jiných rostlinných orgánech oleje a tuky.**
- Botanicky náleží k různým čeledím.
- Areál jejich pěstování se rozprostírá v oblastí tropů, subtropů a mírného pásma.
- **Důležitou složkou rostlinných olejů jsou fosfolipidy, především lecitin, významná je obsah vitamínu E a F**
- Největší obsah oleje mají semena máku a slunečnice ad. Oleje, které obsahují vysoké procento kyselin (linolenové ad.) jsou vhodné pro průmyslové účely.
- Jedlé oleje mají mít těchto kyselin nejméně, mají však vysoká podíl kyseliny olejové a linolové.

Jsou zastoupeny druhy:

- 1. jednoleté** – v mírném pásu – řepka olejka, hořčice, slunečnice roční, mák setý
- 2. vytrvalé** – v oblasti tropů – oliva, palma olejná.

Z celosvětového hlediska zaujímá nejvýznamnější místo **sója**.

Obsah důležitých látek v semenech olejnin ovlivňuje nejen genotyp, ale i prostředí a agrotechnické zísahy, způsob sklizně ad.

Rostlinné tuky olejnin se vyznačují rozdílnou intenzitou tuhnutí na vzduchu:

- **Netuhnoucí oleje** – podzemnice olejná, skočec (ricinový olej)
- **Polotuhnoucí oleje** – řepka, sója, slunečnice, hořčice
- **Tuhnoucí oleje** – konopí, mák

Brukev řepka olejka (Brassica napus napus)

Hospodářské využití:

krmení hospodářských zvířat

zelené hnojení

potravinářský průmysl:

oleje a tuky

bio-palivo

Slunečnice roční (*Helianthus annuus*)

Hospodářské využití:

krmení hospodářských zvířat

potravinářský průmysl: tuky,

oleje, semeno

okrasná rostlina

materiál - vlákno

materiál - olej

med

Mák setý (*Papaver somniferum*)

Hospodářské využití:

přísada - koření

krmení hospodářských zvířat

potravinářský prům.

tuky, oleje, semeno

materiál - lipidy

materiál - olej

farmaceutický prům.

zdroj kodeinu, morfinu

zdroj papaverinu, narkotinu

okrasná rostlina

Okopaniny

- **Skupina velmi výkonných polních plodin**, které poskytují produkty s nízkým obsahem sušiny a dosahují vyšší hospodářské výnosy než jiné plodiny.
- Mají vysokou produkční schopnost **organických látek (cukry, škrob, inulin)**, které ukládají ve zdužnatělých rostlinných orgánech, stoncích, oddencích, kořenech.
- Zabezpečují energetickou složku výživy a krmení.
- Většinou mají nízký obsah bílkovin.
- Jsou vhodnými předplodinami.
- Hnojí se statkovými hnojivy.
- Patří k plodinám s pomalým počátečním růstem a následnou velkou listovou plochou.
- Vyžadují stejnoměrné rozmístění rostlin v porostu a intenzivní ošetřování a zpracovávání půdy.

Rozdělení okopanin

Okopaniny rozdělujeme vzhledem k většímu počtu rozdílných druhů podle různých hledisek.

Podle způsobu rozmnožování:

1. Generativně množené – cukrovka, krmná řepa
2. Vegetativně množené – brambory

Podle účelu spotřeby: stolní(brambory), průmyslové (cukrovka), krmné (ostatní)

Botanické rozdělení: pěstované okopaniny se řadí do čeledí např: brambor – lilkovité, řepa – merlíkovité ad.

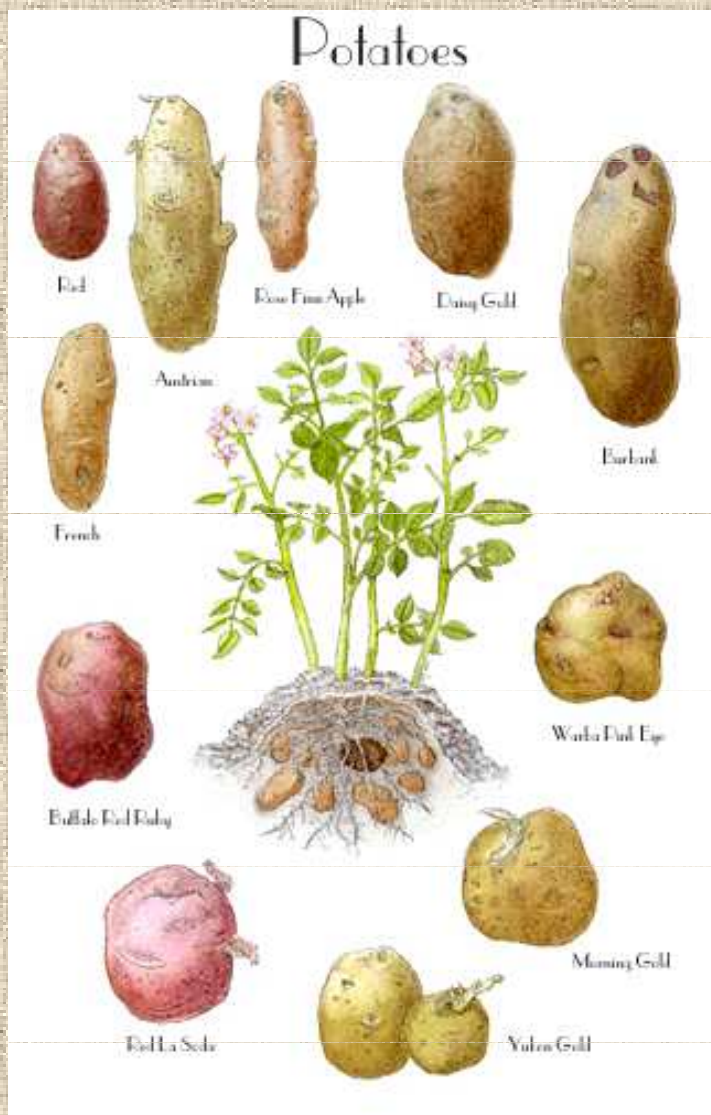
Podle užitkových částí:

1. bulevnaté – cukrovka, řepa krmná ad.
2. hlíznaté – brambor, topinambur
3. tykvovité – tykev, dýně ad.

Význam a využití okopanin

- **V lidské výživě** jsou okopaniny využitelné přímo stolní brambory a používají se ke zpracování potravinářským průmyslem.
- **Ke krmení hospodářských zvířat** se používají pro svoji vysokou produkci biomasy.
- **K průmyslovému zpracování** okopanin pěstovaných pro technické
 - cukrovary výroba cukru a vedlejší produkty
např: melasa
 - škrobárny - výroba škrobu a jeho derivátů z brambor
 - lihovary
 - sušárny – čekankové bulvy jsou po vysušení používány na výrobu kávových náhražek.

Lilek brambor (*Solanum tuberosum*)

Hospodářské využití:

krmení hospodářských zvířat

potravinářský průmysl:

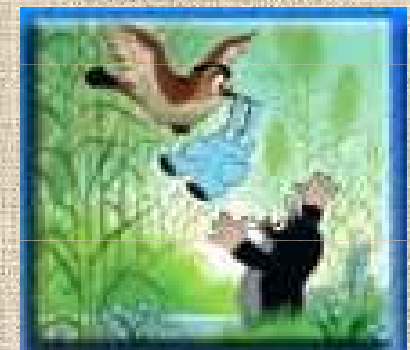
škrob

základ nápojů

zelenina

Přadné rostliny

- Rostliny jejichž mechanická pletiva, trichomy na plodech, listech nebo ve stoncích jsou využitelná pro textilní výrobu.
- **Vlákna jsou velmi pevná, trvanlivá a odolná proti teplu i hnilobě.**
- Mají dobrou sací schopnost a tepelně izolační vlastnosti.
- Přadné rostliny patří k nejstarším kulturním plodinám.
- Pěstují se ve všech světadílech a v různých klimatických podmínkách.
- **Hlavní přadnou rostlinou světa je bavlna., dále jutovník, agáve (sisal) ad.**
- V mírném pásu je nejvýznamnější přadnou rostlinou **len setý a konopí seté.**
- Některé druhy přadných rostlin se uplatňují také jako olejniny, případně mohou být využívány ve farmaceutickém průmyslu a kosmetice.

Len setý

(Linum usitatissimum)

Hospodářské využití:

krmení hospodářských zvířat
potravinářský průmysl:

tuky, oleje, semeno
materiál – lipidy, vlákno, olej
farmacie

Pícniny

- Pícninářství je vědní obor zabývající se pěstováním a využitím pícnin na orné půdě a obhospodařováním a využíváním trvalých lučních porostů.
- **Pícniny = píce** jsou polní plodiny, které se pěstují a dále využívají jako krmivo pro hospodářská zvířata.
- Polní plodiny využívané jako pícniny: obiloviny, luskoviny, okopaniny, olejniny, víceleté jeteloviny – jetel luční, jetel plazivý, štírovník růžkatý ad.
- Mezi pícniny řadíme také trávy (bojínek, jílek, kostřava ad.)

Jetel luční (*Trifolium pratense*)

Hospodářské využití:
krmení hospodářských zvířat

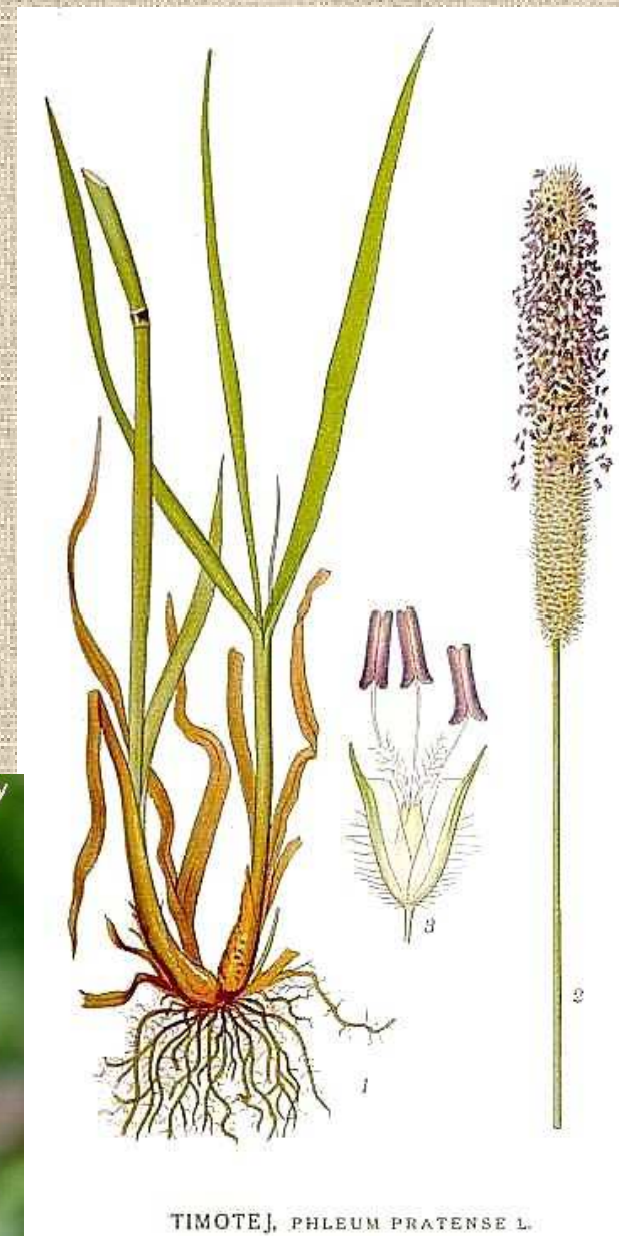
Štírovník růžkatý
(*Lotus corniculatus*)

Bojínek luční (*Phleum pratense*)

Photo by Matthew C. Perry

Použitá literatura:

- Kincl, M., a kol.: Základy rostlinné výroby pro učitele 2,PdF. Ostrava. 1989, ISBN 80-7042-009-x
- Zimolka, J.: Speciální produkce rostlinná – rostlinná výroba (Polní a zahradní plodiny, základy píscninářství), MZLU. Brno, 2000, ISBN 80-7157-451-1
- Šrot, R. a kol.: 1000 dobrých rad mladým ovocnářům, květinářům, zelinářům, pěstitelům, pokusníkům, SZN.Praha.1960, ISBN nezjištěno
- www.biolib.cz

Děkuji za pozornost
Přeji hezké odpoledne
Jedličková Helena
Hiklová Ivana

